

■ **Elit és szubelit**
a Kádár-korszakban
– közelítések

■ ÉVKÖNYV XXVI. 2021

Magyarország
a jelenkorban

Elit és szubelit
a Kádár-korszakban
– közelítések

ÉVKÖNYV XXVI. 2021

MAGYARORSZÁG
A JELENKORBAN

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2021-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

print ISBN 978-615-6339-35-5

pdf ISBN 978-615-6339-36-2

■ Elit és szubelit a Kádár-korszakban – közelítések

ÉVKÖNYV XXVI. 2021

MAGYARORSZÁG
A JELENKORBAN

Szerkesztette
Rainer M. János

1956-os Intézet Alapítvány
Kronosz Kiadó

Budapest–Pécs, 2021

A kutatást, a tanulmányok elkészítését és a kötet megjelenését a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K-135399. azonosítószámú támogatása tette lehetővé.

Szerkesztette

Rainer M. János

Felelős szerkesztő

Erőss Zsolt

Olvasószerkesztő

Bellus Ibolya

ISSN 1216-7851

Megjelenik az 1956-os Intézet Alapítvány és a Kronosz Kiadó közös kiadásában
Felelős kiadó az 1956-os Intézet Alapítvány elnöke és a Kronosz Kiadó
ügyvezetője

© Szerzők, 2021

© Szerkesztő, 2021

© 1956-os Intézet Alapítvány, 2021

© Kronosz Könyvkiadó Kft., 2021

TARTALOM

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ (Rainer M. János) 7

ELIT ÉS SZUBELIT

■ SZEGŐ IVÁN MIKLÓS

ELIT, SZUBELIT, NÓMENKLATÚRA. KÁDÁR-KORI VEZETŐK ÉS VEZETETTEK,
ILLETVE A KÖZÉJÜK ÉKELŐDÖTT „KÖZTES” RÉTEGEK 17

■ TABAJDI GÁBOR

A TÁRSUTASOK HELYE A KÁDÁR-KORSZAKBAN.
AZ MSZMP „SZÖVETSÉGEINEK” KIVÁLASZTÁSA ÉS SZEREPEI 67

ÉRTELMISÉGI ELIT

■ SOMLAI KATALIN

AMERIKÁBÓL JÖTTEK, HÍRES MESTERSÉGÜK: FORDOSOK.
A FORD ALAPÍTVÁNY ÖSZTÖNDÍJAS PROGRAMJÁBAN RÉSZTVEVŐK
KARRIERÍVE: SZUBELITBŐL AZ ELITBE 103

■ RAINER M. JÁNOS

A SZOCIALIZMUS ÚJRATERVEZÉSE A HATVANAS ÉVEKBEN.
A „TÁRSADALMIMECHANIZMUS-REFORM” MAGYAR KALANDJA 165

ELIT ÉS ÉLETÚT

■ BÁRÁNY BALÁZS

A MEGKERÜLHETETLEN EMBER. MAROSÁN GYÖRGY KÖZÉLETI SZEREPEI 211

■ **KOVÁCS SZABOLCS**

ERDÉLYI MAGYAR ÉRTELMSÉGI A ROMÁNIAI ELITBEN, 1951–1959.

BÁNYAI LÁSZLÓ A KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUMBAN 278

■ **PAP PÉTER ISTVÁN**

A NYILVÁNOS IDEOLÓGIAI ELKÖTELEZŐDÉS MINT A KÖZÉLETI INTERVENCIÓ

NYITÁNYA. CSENGEY DÉNES NÉMETH LÁSZLÓ-RECEPCIÓJA 318

A KÖTET SZERZŐI 381

ABSTRACTS 383

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Az 1956-os Intézet Alapítvány 2020 februárjában pályázatot adott be a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Hivatalhoz egy négyéves kutatási tervvel, amelynek címe *A Kádár-korszak és a rendszerváltás. Elit, értékrend és konfliktus* volt. Örömteli meglepetésünkre a nyár végén azt a hírt kaptuk, hogy elnyertük a kért támogatást, így a következő négy évre, 2020 októberétől 2024 szeptember végéig egy minimális pénzügyi keret (évi körülbelül 7 millió Ft) rendelkezésünkre áll. A jelen *Évkönyv* ennek a projektnek az első „terméke”.

A munkaterv kialakításakor arra törekedtünk, hogy a 2019-ben kényszerűen abbahagyott közös munkánkat a fennmaradt keretek között, ha csak részlegesen is, de folytassuk. Programunkból hiányzott magának a forradalomnak a története; nem mintha úgy éreznénk, hogy nincsen már elmondandó 1956-ról. Kiindulópontként nagyon is jelen van gondolkodásunkban: 1956 tapasztalata sok tekintetben formálta azokat a jelenségeket, amelyeket most (tovább) vizsgálunk: a Kádár-korszak és a rendszerváltás történetét. Közvetlen előzményként tizenöt év, az egykori 1956-os Intézet négy projektje szolgált. Először is a 2005-ben indult *A másik Magyarország – kritikai-ellenzéki mozgalmak és csoportok Magyarországon a Kádár-korszakban* című program.¹ Másodszor a 2008–2011 között folyó *Kádárizmus* című projekt; ott nemzetközi összehasonlításban vettük szemügyre a Sztálin utáni

¹ Az egykori 1956-os Intézet tevékenységéről lásd <http://rev.hu/hu>, a projektekről összefoglalóan ARCHÍV PROJEKTEK | 1956-OS INTÉZET – ORAL HISTORY ARCHÍVUM (rev.hu), a *Másik Magyarország ...* projektről <http://rev.hu/hu/node/60?q=hu/node/126>. (Utolsó letöltés: 2021. október 1.)

kelet-európai rendszereket, bennük a magyar változattal.² Harmadszor a *Búvópatakok* című kutatásra építettünk, amelynek keretében 2012–2015-ben a két világháború közötti magyar jobboldali-konzervatív és szélsőjobb-
oldali gondolkodás és képviselőinek sorsát vizsgáltuk 1945–1989 között, kitekintéssel Kelet-Európára és 1989-en túlra.³ Végül 2019-ben az *1970-es évek* történéseit vizsgáltuk, amelynek eredményei ugyancsak megjelentek.⁴

A posztsztálini időszak magyar történéseiről, vagyis a Kádár-korszakról, illetve az azt követő rendszerváltásról tekintélyes mennyiségű, szer-
teágazó irodalom áll rendelkezésre.⁵ Különösen az utóbbit különféle kuta-
tási programok vizsgálták, elemezték előzményeiket, lefolyásukat, utó- és
hatástörténetüket – jöllehet a *történettudományi* megközelítések száma
nem túlságosan jelentős. Kutatásunk a Kádár-korszak és a rendszerváltás
történetét a pozicionális csúcselit alatti réteg perspektívájából vizsgálja,
akik nem tartoztak a korszak vezető politikai elitjéhez. Ebbe a „top alati
rétegbe” azonban felfogásunk szerint nem csupán a Pareto, Putnam és
mások által leírt pozicionális elit tartozik, akik fontos szervezeteket irá-
nyítanak vagy meghatározó befolyásuk van ezek működésére. Szívesebben
használjuk vizsgálatainkban a pozicionális, reputációs és decizionális elit
fogalmait. Lengyel György javaslata szerint idesoroljuk mindazokat, akik-
nek módjukban áll személyes döntésükkel és véleményükkel befolyásolni a
társadalmi újratermelési folyamatokat.⁶ Felhasználjuk a hazai elitkutatások
immár több nemzedékének eredményeit.

² A projekt leírását lásd <http://rev.hu/?q=hu/node/127>, a keretében készült kiadványok: Évkönyv XV. (2008); Évkönyv XVI. (2009); Évkönyv XVII. (2009); Rainer (2011); Eörsi (2013). (Utolsó letöltés: 2021. október 1.)

³ A projekt leírását lásd http://rev.hu/ords/f?p=600:2::::P2_PAGE_URI:projektek/buvopatakok_projekt (Utolsó letöltés: 2021. október 1.), zárójelentését lásd http://rev.hu/ords/f?p=600:2::::P2_PAGE_URI:projektek/rainer_buvopatakok_jelentes (Utolsó letöltés: 2021. október 1.), a projekt keretében megjelent közös kiadványok: Évkönyv XVIII. (2012); Évkönyv XIX. (2013); Évkönyv XX. (2014); *Búvópatakok* (2013).

⁴ Évkönyv XXIV (2020).

⁵ Áttekintésére lásd Rainer (2011); Majtényi (2012); Mitrovits (2012); Rainer (2013); Kalmár (2014); Földes (2018); Rainer (2019) stb.

⁶ Az elit szerteágazó irodalmából elsősorban a vizsgált történeti helyzetre vonatkozóan lásd Putnam (1976); Valuch (2015) 127–150.; Körösi (1998) 41–67.; Lengyel (2007); Kristóf (2014); Szelényi (1996); Szalai (2001). Az értelmiségre különösen lásd Csizmadia (2001) és legújabban Bozóki (2019).

Kutatásunk alapja egyrészt a vizsgált csoport tagjai által aktív éveikben létrehozott szövegek együttese, másrészt a velük utóbb, gyakran több alkalommal készített életútinterjúk, amelyek azokat a változó időben készült történeteket rögzítik, amelyekben az elit tagjai megfogalmazták saját Kádár-korszak-, illetve rendszerváltás-történetüket. Létrehozták azt az emlékezeti rendet, amely máig meghatározza a két periódus kommunikatív és – mindinkább – kulturális emlékezetét. A Kádár-korszakkal foglalkozó, nagyon különböző megközelítéssel megírt eddigi munkák többnyire a politikai csúcstelre koncentráltak. Más munkák általános statisztikai adatokra támaszkodva a társadalom egészére tekintve fogalmazták meg állításait. Kutatócsoportunk tudatosan mozdul el ettől, s fordul a politika csúcsai alatt elhelyezkedő gazdasági, pénzügyi, „szakpolitikai” vezetőkhöz vagy azokhoz az értelmiségiekhez, akik intézeteket, könyvkiadókat, tanszékeket vezettek. Ők ugyanis, bár többnyire kevésbé láthatóan, de mégis alapvetően befolyásolták a kádárizmus működési módját. Az ő gondolkodásukat, nézeteik rendszerét, habitusát és életútját elemezzük. Tézisünk szerint a „másodvonal” vizsgálatával nem csak a Kádár-korszak társadalom- és politikatörténetének eddig árnyékban maradt folyamatai ismerhetők meg. A mélyen fekvő folytonosságok miatt e vizsgálatból társadalmunk mai jelenségei és problémái is jobban megérthetők. A jelzett korszakból, annak befolyásos elitjéből olyan habitusok, problémamegoldási mechanizmusok öröklődtek tovább, melyek máig meghatározzák viselkedésünket. A csoportot különleges jelentőséggel ruházza fel még egy tényező. Jelentős mértékben, bár nem kizárólag, belőlük verbuválódott a rendszerváltás időszakának eliteje. Egykorú történetük és emlékező stratégiáik tehát a kontinuitás és megszakítottság szempontjából is fontos.

A kutatás valamennyi résztermájának – közülük néhányat a mostani évkönyv is elemez – középpontjában három fő kérdés áll. Az első az életszínvonal emelését, vagyis az egyéni és társadalmi fogyasztást középpontba helyező kádári társadalom- és gazdaságpolitika, illetve a rendszer szocialista önképe közötti feszültség. A második az ebből adódó társadalmi, politikai, generációs, érdekcsoport- stb. konfliktusok jelentkezése. Az értékfeszültség és a konfliktusok különféle egykorú diskurzusokban jelennek meg. A harmadik kérdés, hogy a különféle későbbi életút-elbeszélésekben az egykorú diskurzusok résztvevői milyen elbeszélő stratégiákban

mondják el ezek történetét. Hasonlóképpen, a rendszerváltás diskurzusai szocializmus, modernizáció, felzárkózás stb. problémáit a változás fogalmi keretébe ágyazták, várakozási horizontokat jelenítettek meg. Egyidejűleg meg kellett fogalmazniuk a folytonosság és a szakítás területeit, dimenzióit. A későbbi elbeszélésekben pedig az ebből keletkező feszültséget kellett megfelelő elbeszélő stratégiával feloldani.

Évkönyvünk 2021. évi kötete az első év eredményeit jeleníti meg. A munkát egy a fentiekben érintett fogalmi kereteket tárgyaló workshopkal indítottuk 2021 legelején. *Szegő Iván Miklós* tanulmánya szolgált vitaindítóul, itt megjelenő tanulmánya felhasználta a vita tanulságait. Az elit finom rétegződését, benne az úgynevezett szubelit jelenségét vizsgálja, egyrészt a fogalom történeti alakulását, másrészt hazai és térségi alkalmazását mutatja be. A Kádár-kori elit és szubelit viszonya a rendszerváltás háttérének tisztázásakor is fontos, hiszen az elitcirkuláció és az elitreprodukció aránya egy társadalomban sok esetben a csúcselit és a szubelit közötti kapcsolatoktól függ. *Tabajdi Gábor* saját maga által „eszszéjellegűnek” nevezett tanulmánya az egykori elitek és a társadalom közötti „közvetítőkről” szól. Az egykor társutasoknak nevezett közszereplők szürke, jellegtelen, mára elfeledett alakok a történeti emlékezetben. Kiválasztásukat és a nekik szánt szerepköröket (funkciókat) *Tabajdi* szövege a hatalom oldaláról közelíti a társutasok kiválasztását, szerepeiket és funkcióikat vizsgálva. Ez utóbbiak révén kirajzolódik a nyilvánosan, intézményes keretek között is vállalt társutasság fogalma, annak határai.

A következő két tanulmány az értelmiségi elitről szól. *Somlai Katalin* azt vizsgálja, hogy az 1960-as évek elején az amerikai Ford Alapítvány ösztöndíjas tanulmányútja, a közvetlen nyugati tapasztalatszerzés a világ legfejlettebb államában miként és mennyiben töltött be elitképző funkciót, hogyan hatott a szubelitből értelmiségi (s néha más) elitté váló tudóscsoport világszemléletére. Felvázolja a Ford-program történeti kialakulását, bemutatja az „utazó” értelmiségi kört. Az egykori résztvevők visszaemlékezései alapján rekonstruálja az amerikai utazás szemlélet- és karrierformáló hatásait. *E sorok írójának* tanulmánya a szocializmus szovjet változatának értelmiségi újratervezéséről szól, a hatvanas években. Bár az évtized uralkodó tendenciája a gazdasági mechanizmus reformja volt, e helyütt a *társadalmi mechanizmusról* lesz szó, vagyis az újratervezés azon témáiról, amelyek kívül estek

a gazdasági mechanizmus korabeli értelmezési keretén. Újragondolásának két jellegzetes magyar útja közül az egyik a kritikai szociológiáé, a másik a marxista filozófia ekkori szocializmusvíziója és programja. Az elsőt Hegedüs András és Márkus Mária ekkori munkái reprezentálják, a másodikat Lukács György és tanítványai tevékenysége, de kiemelten Heller Ágnesé. A tanulmány utolsó része néhány korabeli térségi példával hasonlítja össze a magyar újratervezést, ezzel készítve el annak mérlegét.

Az *Évkönyv* harmadik blokkjában három konkrét esettanulmány olvasható. Amíg az eddigi szerzők az 1956-os Intézet Alapítvány OTKA-kutatócsoportjának tagjai, az esettanulmányok írói fiatal, pályájuk elején álló történészek, az Eszterházy Károly Egyetem doktoranduszai. Mindannyian életrajzot írnak, és valamennyi itt részben vagy egészben érzékeltetett személyiség különleges helyet foglalt el az elit–szub-elit koordinátarendszerben. *Bárány Balázs* áttekinti Marosán György egész pályafutását, aki egy ellenelitbe, majd onnan 1945 után a politikai elit legfelső rétegébe került, sőt első politikai bukása után *visszakerült*. Élete nagyobb részét, a Kádár-korszak hosszú időtartamát újabb bukását követően sajátos peremhelyzetben töltötte. *Kovács Szabolcs* főhőse a két világháború között kiformalódott erdélyi baloldali, kommunista értelmiségből 1945 után a romániai szubelitbe (és az ottani magyar politikai elitbe) emelkedett. A tanulmány (a már elkészült disszertáció egy fejezete) Bányai László életpályájának azt a szakaszát vizsgálja – az ötvenes éveket –, amikor a pozicionálisan a legmagasabbra jutott a bukaresti Közoktatásügyi Minisztérium főtanácsosaként, majd az évtized végén miniszterhelyettesként. Csengey Dénes, *Pap Péter István* elemzésének központi alakja éppenséggel az ötvenes évtizedben született, a nyolcvanas évek vége felé pedig szinte egyszerre került az értelmiségi elitbe és a rendszerváltó ellenelitbe – s korai halála miatt megválaszolatlan maradt a kérdés, hogy a politikai rendszerváltást követően vajon hogyan folytatta volna, értelmiségiként avagy politikusként. A tanulmány mindenesetre egy olyan értelmiségi szerepfelfogás (Németh Lászlóé) fiatal íróra gyakorolt hatását vizsgálja, amelynek magva a köz ügyeibe való véleményformáló, már-már profetikus beleszólás.

Mind a Kádár-korszak, mind a rendszerváltás megítélése ellentmondásos és változó természetű. Az 1956-tól a nyolcvanas évek végéig tartó időszak emlékezete lassan kihűlő, a rendszerváltás története ezzel szemben

nemcsak sokszínű, de egymással szemben álló identitások alapja, amelyben még az árnyalatoknak is jelentőségük van. Az emlék kihülése és a szélsőséges megosztottság egyaránt a leegyszerűsítéseknek kedvez. Utólag kreált fekete-fehér helyzetek és szereplők uralják ezeket az elbeszéléseket. Nem állítjuk, hogy vizsgálataink ezt a helyzetet egy csapásra radikálisan megváltoztatják, de szeretnénk hozzájárulni a közelmúltról szóló, reális, értékalapú diskurzushoz úgy, ahogyan eddig is tettük.

Budapest, 2021. október

A szerkesztő

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bozóki (2019) Bozóki András: *Gördülő rendszerváltás – az értelmiség politikai szerepe Magyarországon (1977–1994)*. Budapest, L'Harmattan.
- Búvópatakok (2013) Ungváry Krisztián (szerk.): *Búvópatakok. A jobboldal és az állambiztonság 1945–1989*. Budapest, Jaffa.
- Csizmadia (2001) Csizmadia Ervin: *Diskurzus és diktatúra. A magyar értelmiség vitái Nyugat-Európáról a késő Kádár-rendszerben*. Budapest, Századvég.
- Eörsi (2013) Eörsi László: „Mégbombáztuk Kaposvárt”. Budapest, Napvilág – 1956-os Intézet.
- Évkönyv XV. (2008) Germuska Pál – Rainer M. János (szerk.): *Közelítések a kádárizmushoz. Évkönyv XV*. Budapest, 1956-os Intézet.
- Évkönyv XVI. (2009) Tischler János (szerk.): *Kádárizmus – mélyfúrások. Évkönyv XVI*. Budapest, 1956-os Intézet.
- Évkönyv XVII. (2010) Kozák Gyula (szerk.): *Kádárizmus – átereszek. Évkönyv XVII*. Budapest, 1956-os Intézet.
- Évkönyv XVIII. (2012) Rainer M. János (szerk.): *Búvópatakok – a feltárás. Évkönyv XVIII*. Budapest, OSZK – 1956-os Intézet Alapítvány.

- Évkönyv XIX. (2013) Rainer M. János (szerk.): *Búvópatakok – széttekintés. Évkönyv XIX.* Budapest, OSZK – 1956-os Intézet Alapítvány.
- Évkönyv XX. (2014) Rainer M. János (szerk.): *Búvópatakok – mélyfúrások. Évkönyv XX.* Budapest, OSZK – 1956-os Intézet Alapítvány.
- Évkönyv XXIV (2020) Rainer M. János (szerk.): *Hetvenes évek Magyarországon. Évkönyv XXIV. 2019.* Budapest, 1956-os Intézet Alapítvány.
- Földes (2018) Földes György: *Ívek és töréspontok. Gazdaság, politika, ideológia 1945 után. Tanulmányok.* Budapest, Napvilág.
- Kalmár (2014) Kalmár Melinda: *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer, 1945–1990.* Budapest, Osiris.
- Körösényi (1998) Körösényi András: *A magyar politikai rendszer.* Budapest, Osiris.
- Kristóf (2014) Kristóf Luca: De mi történt azután? Magszakítottság és folytonosság a magyar elitben 1988 és 2009 között. *Politikatudományi Szemle*, 1, 7–26.
- Lengyel (2007) Lengyel György: *A magyar gazdasági elit társadalmi összetétele a huszadik század végén.* Budapest, Akadémiai.
- Majtényi (2012) Majtényi György: *Vezércsel. Kádár János mindennapjai.* Budapest, Libri.
- Mitrovits (2012) Mitrovits Miklós: Megjegyzések a Kádár-korszak értelmezéséhez és vitás kérdéseire. *Múltunk*, 1–2, 215–224.
- Putnam (1976) Putnam, Robert D.: *The Comparative Study of Political Elites.* Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall.
- Rainer (2011) Rainer M. János: *Bevezetés a kádárizmusba.* Budapest, 1956-os Intézet – L’Harmattan.
- Rainer (2013) Rainer M. János: A Kádár-korszak kutatása – közel-múlt és közeljövő. *Korunk*, 10, 3–13.

- Rainer (2019) Rainer M. János: A Kádár-korszak – megközelítések és értelmezések. In: L. Balogh Béni (szerk.): *Fejezetek a magyar közigazgatás történetéből 1945–1990*. Budapest, Magyar Kormánytisztviselői Kar – Magyar Nemzeti Levéltár, 55–63.
- Szalai (2001) Szalai Erzsébet: *Gazdasági elit és társadalom. A magyarországi újkapitalizmus*. Budapest, Aula.
- Szelényi (1996) Szelényi Iván: A posztkommunista társadalom szerkezetének változásai. *Magyar Tudomány*, 4, 385–402.
- Valuch (2015) Valuch Tibor: *A jelenkori magyar társadalom*. Budapest, Osiris.

A KÖTET SZERZŐI

BÁRÁNY BALÁZS

doktorandusz, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola

KOVÁCS SZABOLCS

doktorandusz, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola

PAP PÉTER ISTVÁN

doktorandusz, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola

RAINER M. JÁNOS

MTA lev. tag, történész, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, 1956-os Intézet Alapítvány

SOMLAI KATALIN

történész, 1956-os Intézet Alapítvány

SZEGŐ IVÁN MIKLÓS

PhD, történész, 1956-os Intézet Alapítvány

TABAJDI GÁBOR

PhD, történész, Nemzeti Emlékezet Bizottsága Hivatala, 1956-os Intézet Alapítvány

ABSTRACTS

IVÁN MIKLÓS SZEGŐ

Between Elite and Non-Elite: Sub-Elite and Nomenclature in the Kádár Era

The aim of this essay is defining the position of the sub-elite between elites and non-elites. The study is approaching elites from a decisional point of view, that is following Pareto's second elite-definition and the research of the Hungarian economic sociologist György Lengyel. According to the latter, elites are those who make decisions on the resources needed to the reproduction of the society. Thus, non-elites do not have influence on this kind of decision-making. However, there is also a much debated social stratum identified by Gaetano Mosca, the Italian elite theorist. It is called sub-elite (although Mosca never used the term 'elite', or 'sub-elite'). It can be defined by adopting a decisional approach. In this regard it is important to emphasize that Mosca's view of the society is different from that of Pareto's. According to Pareto, non-governing elites do not have real influence on governmental politics, i. e. he has a 'one-way-approach'. Mosca thinks differently and describes a 'two-way-approach', which presupposes that non-elites too have an influence. Mosca finds a stratum, which transfers and implements the decisions of the elite. This group of people is called sub-elite, which has the role of connecting elites and non-elites. The study analyses this stratum according to Mosca's 'two-way-approach' and from the starting point of the decisional elite-definition. The approach of two French elite-researchers, Monique Dagnaud and Dominique Mehl, is also taken into consideration, who defined sub-elites as part of the 'new middle-class'. This new middle-class has an important role in the innovations of the society. This innovation, according to Dagnaud and Mehl, does not spread as a one-way, from top to down procedure, but there is also a 'from

the down to the top' direction. The transfer of innovation is the task of the sub-elite between elites and non-elites. The sub-elite has also the function of implementing and transferring the decisions of the governing elite, but, according to Dagnaud and Mehl, sub-elites have an influence on decision-making. They do not decide on crucial affairs of the society, but they could have proposals, ideas and suggestions, which try to influence the decision-makers. If the voice of sub-elites was not heard by the elites, they could produce counter-elites, too. Moreover, in a 'normal' way of social change, elites are recruited from the ranks of sub-elites, therefore sub-elites have a role in the training of future elite-members as well. Our approach to the Soviet-type society includes the theories of Lengyel, Mosca, Dagnaud and Mehl. We apply the term 'sub-elite' to the Hungarian society between 1948 and 1990. We separate the top political elite (a few dozen people) in the Soviet-type societies from the sub-elite, which implements the decisions of the top political elite. Thus our point of view is different from those who are researching the nomenclature, out of a position-based theory. We analyse the decision-making process in a Soviet-type society, which is very much dependent on the special role of the sub-elite. In our view the sub-elite not only executes the orders of the top elite, but it influences the decision-making in the Hungarian society in the Kádár era. As a result, a much more realistic tableau of the Soviet-type elites, non-elites sub-elites (technocrats and bureaucrats) and counter-elites (oppositional, or dissident groups) could be drawn, too.

GÁBOR TABAJDI

The Function of the Political "Fellow Travellers" in the Social Engineering of the Kádár Regime

The selection and role of the HSWP's "allied" politicians

After 1956, the method of exercising power changed significantly in Hungary. It has been described with the word "Kadarism" because of the influential role of János Kádár, the first secretary of the communist party. Its central tenet is the so-called "policy of alliance", which reflects

the complex relationship of the power holders with the non-communist society. The Hungarian Socialist Workers' Party (HSWP) used so-called "fellow travellers" to show its ambitions to the whole society. The party was engaged in the searching for suitable people, former non-communist politicians, scientists, artists and intellectuals. The aim of this recruitment was to help the normalization of the society. The main political aims, such as the reconstruction of the Hungarian economy, the re-arrangement of western relations as well as the terminating the Hungarians' intention to emigrate, all required the deployment of the non-communist politicians. To have the society forgotten the revolution of 1956 and the final accomplishment of the collectivization also needed the fellow-travellers' activity on a socio-psychological level. The Patriotic People's Front (PPF) came to be the most significant basis for the interpersonal connections. This movement was instrumentalized to accomplish the the minority policy, the international propaganda of the regime and the organisation of (local and national) elections. Therefore the fellow travellers began to play an important role in the social engineering of the regime. They represented at home and abroad the "socialist national unity" and symbolized the compromise between the HSWP, which controlled the power firmly and therefore could remain in the background, and the Hungarian society.

KATALIN SOMLAI

A Career Charade: "Fordist"

The career trajectories of the participants of the scholarship program of the Ford Foundation: from the sub-elite to the elite

A closely-knit political top elite governed the Eastern European societies, which were constrained to accept the Soviet-type regimes after World War II. This top elite exercised the power by means of the political elite, the nomenclature, which occupied the positions of the party hierarchy and of the state administration and thus it operated the various systems of the society. Besides the positional elite, however, also functional/strategic elites emerged alongside the modernisation of these societies by the 1960s

and they exercised growing impact on the political sphere, too. The most eminent of them, possessing the greatest amount of material and symbolic capitals, could influence those of the political elite or sometimes they could rise to leading positions themselves, while those who lacked these capacities and had a narrower opinion-forming strength formed the sub-elite. This case study concentrates on the rise of a well-circumscribed group of intellectuals. The scholarship program of the Ford Foundation between 1964 and 1970 made it possible for more than one hundred Hungarian scholars and artists to spend almost a year in the United States. They could see how the international (western) academic life worked, they could study the brand-new methods and results and, last but not least, they experienced the western way of life. This journey was decisive in their career and it promoted for a significant part of them to become the part of the elite by the end of the Kádár era. It significantly influenced also their identity and vision. In order to understand the formative force of the American scholarship the study first presents the historical context of the program and introduces the participants who are considered to be part of the intellectual sub-elite. Then it describes the outputs of the training program mostly on the basis of personal recollections and identifies the long-term effects, which proved to be dominant in the formation of the elite. Subsequently, a quantitative analyses of the biographies shows by means of a three-dimensional approach (scholarly results, positions and social reputation) to what extent this specific group of sub-elite arose to the elite.

JÁNOS RAINER M.

Redesigning Socialism in the Sixties

The Hungarian proposal for "reforming social mechanism"

The study is about the redesign of the Soviet version of socialism in the 1960s. It analyses the ideas of the intellectual elite while it does not take into account the reform plans and activities of the political leadership. The prevailing trend of the decade was the reform of the so-called new economic mechanism. As a complex of notions, or a *code*, the discourses

about the economic mechanism treated not only the management systems (i.e. planning, bureaucracy) but also the economic policy, the trends of development, the forms of property, and so on. In this text, I use *social mechanism* for its economic analogy. Social mechanism thus summarizes all those themes that were ignored in the broad framework of interpretation of the economic mechanism.

First I briefly indicate what factors determined the redesigning process in the early sixties. It is followed by the presentation of two ways of rethinking the social mechanism. One is a critical sociology, which sought to supplement the market-oriented economic reform plans of the 1960s with a specific social plan. The other is the vision and the program of the contemporary Hungarian Marxist philosophy. The former way was represented by the works of András Hegedüs and Mária Márkus, the latter by the activities of György Lukács and his students, especially by Ágnes Heller's essays. Although pre-emptive critical analysis is always necessary for redesign, here I indicate critical revision processes only insofar as they are necessary for the understanding of the redesigning ideas. The study goes until the end of the "sixties" in a narrow sense – the texts taken into consideration were almost all written before August 1968. Finally, I compare some contemporary regional (Polish and Czechoslovakian) redesign schemes with the Hungarian ones, thus getting out their balance sheet.

BALÁZS BÁRÁNY

The Indispensable One

The public roles of György Marosán

Between 1956 and 1962 György Marosán (1908–1992) was one of the most important and influential politicians of the Kádár regime. He was a devoted communist who helped create a dictatorship in 1948 and restore it after 1956. Till this day he is a controversial figure in Hungarian history. In this study I divided his biography into six stages. These stages are named after different roles he assumed. Between 1908 and 1927 he was a Path Seeker: he joined the trade union movement and the Hungarian Social Democratic

Party as a young baker. From 1927 to 1956 he claimed to be the Voice of the People. Being a gifted trade union activist he fought successfully for the workers' rights in his sector. After 1945, however, Mátyás Rákosi took advantage of his skills in order to create the Stalinist regime in Hungary. Later he was imprisoned after a show trial for six years. He was released only after the fall of Rákosi in 1956. He supported Kádár in the suppression of the 1956 revolution and joined the Hungarian Socialist Workers' Party. He became the Indispensable One for Kádár between 1956 and 1962 serving as a second leader in the command line. His character and temperament however proved to be incompatible with the regime's consolidation. He left the party for a decade and he became a kind of Pariah. In 1972 the hard-line communists called him back in order to counterbalance Kádár's influence. He returned to the party and was used as an Icon for the socialist system: his memoirs and lectures were well-known by the general public in the seventies and in the eighties. Thus after the transition of 1989 he became a Scapegoat. He was identified with the demagogue and mouthy communist politician in the eyes of the Hungarian society. He died in 1992. The study focuses on Marosán's ability to recognize the opportunities in the political life and to capitalize them.

SZABOLCS KOVÁCS

**A Hungarian Intellectual from Transylvania
in the Rumanian Elite**

*László Bányai in the Ministry of Public Education
between 1951 and 1959*

This study is about the political activity of László Bányai, a leading exponent of the Romanian minority policy in the communist era. Bányai was one of the key actors of the leftist movements in 20th century Romania. While he played a relatively insignificant role during the interwar period, after 1945 Bányai became a prominent figure in the Romanian domestic politics. He was engaged especially in the policy making of the national minorities until the end of the 1950s. He became part of the political elite in the

Gheorghiu-Dej era (1945–1959) assuming a leading role in almost every important organisation of the Hungarian minority. In those years Bányai held his highest positions in the Romanian educational system: he was councillor in the Ministry of Education between 1950 and 1952, a rector of the Bolyai University between 1952 and 1956 and finally he was nominated Deputy Minister of Education between 1956 and 1959. In this study I am to analyse his activity in the Ministry of Education and to find the answer to the main problems posed by his dual identity: how he could manoeuvre between his Hungarian identity and his being a leading party-member in the Romanian state. As for this aspect, I also present his interaction with the Romanian secret police, the infamous Securitate.

PÉTER ISTVÁN PAP

**The Public Process of Ideological Engagement
as an Overture to the Public Intervention**

Dénes Csengey's reception of László Németh

The so-called "népi" (which word literally means 'populist', but it is much more parallel with the terms 'narodnik', 'völkisch') writers' movement is one of the most influential ideological streams of the Hungarian intellectual life in the 20th century. The most influential figure of the intellectual movement that started in the 1930s was László Németh. Németh was also known for his theory of "third-way", that is to say neither Western nor Eastern type social program, and thus he continues to be a point of reference for many thinkers. This was certainly the case in the 1980s and during the period of the political transition when the second and third generations of the 'népi' movement moved from their very specific semi-oppositional position to the centre of the political dissent. Dénes Csengey, one of the most radical (and later one of the best-known) members of the group, used László Németh's thoughts to point out the failures of the Soviet system in Hungary and the unsustainability of the status quo – and also to raise his personal recognition and reputation. The reception of the basically (non-Soviet) socialist Németh and his texts by Csengey opened

the way for the 'népi' movement to distance itself from the communist party since the mid-1980s. The movement eventually became one of the leading forces in the political transition and it founded its own party (MDF, Magyar Demokrata Fórum/Hungarian Democratic Forum). The process of the textual reception of Németh's ideas and its micro-analysis also reveals how the renewed 'népi' movement attempted to update the old, classically modern ideas in a postmodern age as well as it shows how this process became one of the geneses of the divisions and splits that emerged during the period of the political transition in 1989.

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetőek, olvashatók és kereshetőek
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban

Nyomdai előkészítés: Erőss Zsolt

